

CAPUT QUARTUM

DE FACULTATE APPETITIVA

Quotidiana experientia compertum habemus, nos, dum objectum aliquod percipimus, ad eum motu quodam interiori ferri, si ut bonum percipiatur; vel ipsum intus aversari, si ut malum apprehendatur. Facultas seu vis, qua hosce actus elicimus, dicitur *appetitus*, denominatione sumpta ab actu, quo bonum prosequimur: is namque ordine et natura cæteris præstat, simulque est quasi ratio sufficiens aversionis; siquidem malum eatenus fugimus et aversamur, quatenus et quia bonum ejus contrarium prosequimur et desideramus.

ARTICULUS PRIMUS

De appetendi facultate generatim spectata.

Si universim et latiori sensu accipiatur appetendi facultas, definiri potest cum D. Thoma: *inclinatio rei et ordo ad aliquam rem sibi convenientem*, hoc est, ad bonum vel perfectionem propriæ naturæ consentaneam. Quæ definitio non solum congruit appetendi facultati propriè sumptæ, quæ appetitus *elicitus* nuncupatur, sed etiam appetitui, qui *simpliciter naturalis* recte audit, nec aliud est quam propensio vel inclinatio, qua res quælibet, etiamsi cognitione destituitur, ad bonum sibi consentaneum tamquam ad finem sponte tendit: enimvero, quamvis illæ bonum illud non cognoscant, at cognoscit naturæ auctor, Deus, qui easdem in bonum illud tamquam in proprium finem ordinat. Quod si de appetitu elicitō hominis sive appetendi facultate, prout vis quædam animi existit, sermo sit, definiri potest: *facultas vitalis, qua homo bonum prosequitur et malum aversatur.*

Sed, quoniam, ut innui, hujusmodi prosecutio et aversa-

tio perceptionem objecti consequuntur, ex qua proinde dependent et cui commensurantur, duplicem distinguere oportet appetendi facultatem juxta duplicem cognoscendi facultatem, quæ in homine reperitur. Itaque appetendi vis, quæ sensus perceptionem consequitur, et cujus ope eliciuntur actus, quibus homo prosequitur bonum vel aversatur malum, prout sensu apprehenduntur, dicitur a philosophis *appetitus sensitivus*. Facultas vero seu vis, quæ intellectualem cognitionem consequitur et in objectum fertur, quatenus intellectu apprehensum, merito dicitur appetitus *rationalis* seu *intellectualis*, frequentius autem et proprio nomine *voluntas*. Porro, cum sensitivus appetitus consequatur sensuum perceptionem, quæ in brutis reperitur, ipsis quoque congruere necessum est.

Ex his infertur, rem *bonam* seu bonitatem esse id, in quod fertur appetendi facultas; apprehensionem vero seu perceptionem *boni* esse conditionem necessariam appetitionis: unde effatum in Scholis tritum: *nihil volitum, quin præcognitum*. Bonum, in quod appetendi vis ferri potest, vel est *metaphysicum*, vel *physicum*, vel *morale*.

a) *Metaphysicum*, quod transcendentale quoque audit, est ipsa entitas rei, quatenus convenientiam seu coaptationem dicit cum appetitu; vel aliter, est ipsum ens, prout capacitatem habet, ut appetatur.

b) *Physicum* est illud, quo ens perficitur perfectione seu realitate aliqua naturali et physica. Sic sanitas, qua homo bene valet, scientia medicinæ, ars pingendi, ejusdem perfectiones seu bona physica habentur.

c) *Morale* est illud, quod appeti potest, quatenus conformitatem seu adæquationem habet cum recta ratione atque reliquis morum regulis, ut justitia, cultus Dei. Quod morale bonum non differt a primo membro alterius divisionis, qua bonum in *honestum*, *utile* et *delectabile* dividitur. Etenim bonum

d) *Honestum* est illud, quod ex sui natura ita subijcitur regulis morum seu ordini morali, ut appetibile sit ex seipso

per rectam rationem; vel, ut Cicero loquitur, «quod tale est, ut, detracta omni utilitate, sine ullis præmiis fructibusque per seipsum possit jure laudari».

e) *Utile* bonum est illud, quod appetitur ut medium ad bonum aliud adipiscendum, ut dum quis medicinam appetit propter sanitatem acquirendam.

f) *Delectabile* dicitur bonum, quod, dum possidetur, appetitum perfecte aut imperfecte quietat, sui fruitionem ipsi ingerendo.

Corollaria.

1.^m *Ergo malum similiter dividi potest in metaphysicum, physicum et morale.* Nam, si contrariorum contraria est ratio, cum malum nihil sit aliud quam privatio boni, hujus divisio priori a contrario sensu accommodari potest.

2.^m *Ergo ratio boni includit necessarium ordinem vel respectum ad existentiam.* Etenim subjectum bonum aliquod appetens non quiescit in hac appetitione, sed potius ex vi appetitionis hujus seipsum movet et applicat ad quærendam et adipiscendam realem et effectivam possessionem rei volitæ.

3.^m *Ergo possibilia, præcise ut possibilia, nequeunt esse objectum voluntatis nec subjici ejusdem appetitioni.* Quamdoquidem possessio realis et effectiva, quam voluntas respicit, nec existere nec concipi potest, quin res possidenda vere existat.

4.^m *Ergo objectum intellectus universalis ac nobilius existit objecto voluntatis.* Siquidem non modo existentia cuncta, sed ipsa possibilia, qua pure possibilia, intellectui objici queunt, atque ipsius cognitioni subjiciuntur.

SCHOLIUM

Quamvis appetendi facultas in homine appetitum sensitivum et voluntatem complectatur, de priori solummodo hic agemus, quoniam de iis, quæ ad voluntatem spectant, in Ethica opus erit disserere.

ARTICULUS SECUNDUS

De appetitu sensitivo.

§ I

Notio et divisio appetitus sensitivi.

Definiri potest appetitus sensitivus: *facultas seu vis affectiva, qua bonum imaginatione apprehensum prosequimur, et malum aversamur, cum quadam sensibili commotione.*

Dicitur *facultas affectiva*, ut secernatur a facultatibus cognoscendi, quas præsupponit quidem vis affectiva, sed quibus non constituitur. Dicitur *bonum imaginatione apprehensum*, non ut excludantur alii sensus, sed quia imaginationis perceptio est, quæ motus vel manifestationes sensibilis appetitus vehementius ac frequentius excitat. Additur *cum quadam commotione sensibili*, quia passiones, quæ sunt actus hujus appetitus, cum mutatione magis vel minus sensibili exeruntur et manifestantur: qua in re ab appetitu rationali seu voluntate differt, cujus actus ex se nullam mutationem sensibilem involvit, atque sine ea existere valet. Unde, sicut sensus ab intellectu radicaliter et essentialiter discriminantur, quatenus hujus actio sine organo corporeo exercetur, ita similiter facultates affectivæ sensibilitatis a voluntate penitus secernuntur et differunt, quia actus non eliciunt sine corporeo organo vel instrumento.

Actus sive operationes appetitus sensitivi sunt passiones, quas alii affectus seu *affectiones*, Stoici et Cicero *perturbationes* nuncupare consuescunt. De quibus antequam agamus,

Prænotandum est, 1.º passionis nomen nos hic non accipere, ut quidam accipiunt, pro motu seu desiderio appetitus sensitivi, cui vehementia accessit ex assuetudine agendi, sed pro motu naturali et spontaneo appetitus sensitivi erga aliquod objectum sensibile, prout sensu et imaginatione appre-

hensum: vel aliter, agimus de passione in seipsa spectata, non prout inordinationem includit ex prava agendi consuetudine.

Prænotandum, 2.º passiones hominis et bruti convenire quoad substantiam, quatenus, nempe, in utroque sunt motus appetitus sensitivi ad bonum-sensibile et delectabile; sed differunt ex duplici capite: 1.º quia in homine ex affinitate et quasi approximatione et conjunctione cum ratione et voluntate superioritatem quamdam et perfectionem accidentalem sibi vendicant ac capaces redduntur educationis moralis, quatenus rationi et voluntati subjiciuntur, per quas dirigi ac moderari possunt. Verbo id expressit D. Thomas, dum ait, appetitum sensitivum in homine esse *rationalem per participationem*. 2.º Quia et quatenus in homine quædam passiones reperiuntur, quæ in brutis vel non existunt, vel solum existunt in statu imperfecto seu tamquam *rudimenta* quædam, prouti contingit quoad ambitionem, avaritiam, tædium (disgusto, displicencia), pœnitentiam (pesar, arrepentimiento sensible), pudorem, etc. Porro quæ hic de passionibus nunc dicturi sumus, ad passiones prout in homine manifestantur, potius quam ad passiones brutorum spectant. Itaque

Appetitus sensitivus dividi solet in *concupiscibilem et irascibilem*, quatenus duplicem habet fundamentalem manifestationem, quarum prima respicit bonum et malum sensibile, absolute et secundum se spectatum; altera est, qua fertur ad bonum et malum sub ratione *ardui*. Sex assignantur passiones appetitus concupiscibilis, videlicet: *amor* et *odium*, *desiderium* et *fuga*, *gaudium* et *tristitia*. At irascibilis quinque: *spes* et *desperatio*, *audacia* et *timor*, *ira*.

§ II

De passionibus concupiscibilis appetitus.

a) *Amor* proprie definiri aut verbis explicari nequit. Hæc namque et reliquæ passiones sensu intimo percipiuntur qui-

dem perspicue, at verbo difficile exponuntur. Describi potest: *propensio affectiva ad bonum sensibile, vel delectabilis complacentia appetitus in bono*. Bonum enim ad se trahit et rapit appetitum.

b) Amoris præcipuæ causæ sunt: 1.º *bonitas* objecti, quæ semel apprehensa ad se trahit appetitum, quasi pondus quoddam ipsi immissum; 2.º *similitudo*, nam *simile simili gaudet*. Quod si hæc similitudo sit actualis et perfecta, qualis habetur inter eos, qui eandem perfectionem actu habent, ex. c., duo homines virtutem seu sanctitatem habentes, producit amorem *amicitiæ*; si autem imperfecta sit et veluti inadæquata, quatenus aliquis habet non ipsam perfectionem seu bonitatem, quæ in alia re invenitur, sed quamdam coaptationem et propensionem ad ipsam, quæ est quædam inchoatio possessionis, tunc producit amorem *concupiscentiæ*: sic in eo, qui appetit et amat divitias vel gloriam, est similitudo potentialis et inchoata cum his rebus, quarum bonitatem actu non habet, sed ipsis quodammodo assimilatur ex parte coaptationis, tendentiæ et propensionis ad ipsas.

c) *Effectus* amoris sunt: 1.º unio affectiva inter amantem et amatum; 2.º *adhæsiō*, tum affectiva, qua amans suos affectus amato quasi immittit et intus imprimi, unde exoritur mutua inter utramque intima communicatio et quasi identitas affectionum et desideriorum; tum etiam cognoscitiva et objectiva, quatenus amata res alte defigitur in mente amantis: *hærent infixi pectore vultus*, ait Poeta de Didonis amore; 3.º *zelus*; quia amor, dum intensitatem acquirit, non solum in amatum fertur illum prosequendo, sed simul in ejus contraria acriter ipsa repellendo. Quod si sit amicitiæ amor, zelus repellit contraria ipsi bono amato; si vero sit amor concupiscentiæ, repellit contraria, quatenus impediunt singularem et exclusivam boni amati possessionem. Præter hos, alii minus præcipui amoris affectus assignari possent: *liquefactio*, quæ quamdam animi blanditiem præ se fert; *languor*, dum bonum amatum absens nimis est; *fervor*, seu ebullitio æstuantis animi ad præsentiam rei amatæ.

d) *Desiderium*, altera appetitus concupiscibilis passio, prout bonum prosequitur, describi potest: *motus affectivus, quo concupiscibilis appetitus tendit ad bonum sensibile absens*. Distinguitur ab amore, quatenus hic est mera complacentia in bono, sive illud præsens sit, sive absens; at desiderium, qua tale, bonum absens tantum respicit quasi quidam conatus et nisus ad illud ad se trahendum sibi conjungendum.

Atque hoc *desiderium-passio* minime confundendum est cum desiderio rationali seu voluntatis, quod est actus nulli organo affixus, simplexque affectio, qua voluntas fertur ad bonum, vel pure intelligibile et spirituale, vel sensibile quidem, sed quatenus intellectu perceptum. Fortasse *desiderium-passio* melius diceretur *concupiscentia*, ad confusionem vitandam. Differt etiam a spe, quia hæc respicit absens bonum sub ratione *ardui*. Desiderium hoc quasi medium intercedit inter amorem et delectationem; ex amore namque boni apprehensi enascitur ejus desiderium, quod ad ejusdem boni possessionem delectantem tendit ac terminatur. Unde

e) *Causa* desiderii est *amor simul cum indigentia*: *amor* quidem, quia est principium desiderii, ut nunc dixi; *indigentia* vero, quia non desideramus vel concupiscimus, quæ nobis insunt bona, sed ea, quæ nondum habemus, vel quibus *indigemus*: quinimmo, quo major apprehenditur indigentia, eo intensius desiderium exurgit.

f) *Effectus* desiderii enumerari inter alios possunt: *tædium* quoddam præsentium, nam, dum aliquid intense saltem optamus, præsentia fastidimus; *suspiria*, quæ sunt et merito habentur connaturalis et spontanea manifestatio desiderii, suntque quasi jactus animi seu jaculatio spiritus in rem amatam; *importunitas*, sive nimia et frequens sollicitatio boni, quod desideratur; *anxietas* (inquietud, desasosiego), quandoquidem animus aliquid intense concupiscens continuo ab uno objecto ad aliud movetur, nec quiete vix potitur.

g) *Delectatio*, quæ etiam *gaudium, lætitia, voluptas*, etc., appellari solet, est *affectus appetitus sensitivi quiescentis in bono sensibili possesso*. Quæ notio delectationi congruit,

prout passio est; nam nomen delectationis, sicut et gaudii, etc., affectibus seu actibus voluntatis puræ conveniunt quoque et tribuuntur. Delectatio seu voluptas sensibilis, non secus ac desiderium, ex amore originem ducit, ex amore namque enascitur, quod, dum res amata præsens amanti fit per possessionem, appetitus in ea quiescat per tranquillam ejusdem complexionem et fruitionem.

h) *Causæ* delectationis assignari queunt: *operatio* vel actus; omnis quippe delectatio sensibilis aliquam actionem comitatur vel consequitur, ut videre licet in cibo, potu, veneris, etc.: *similitudo*; videmus enim, quod *simile simili gaudet*, atque *repræsentationes* rerum, sive per sculturam, sive picturam, sive per gesta, etc., delectationem animi producere: *varietas*; nam experimur, sensus delectationem ex alteratione quadam oriri, cupimusque persæpe quod possidemus bonum abjicere et ejus contrario frui; unde proverbium: *placet varietas*. Inter delectationis causas enumerare quoque licet *memoriam*, idque non solum quoad bona, sed etiam quoad ipsa mala: gaudet namque animus, dum mala, quæ evasit, et pericula, quæ fugit et superavit, sibi repræsentat: *admiratio*, quatenus ignoti notitiam affert et ulteriorem pollicetur; at hæc ad intelligibilem delectationem, potius quam ad sensibilem spectat.

i) *Effectus* delectationis sunt: *dilatatio*, tum cordis, tum animi, ac spirituum animalium diffusio et motus; quæ, si delectatio aut gaudium et intensius et subito adveniant, deliquium mortemque ipsam producere valent: *impedire rationis usum*, si ea nimium intensa sit, totam videlicet animi aciem et vim ad se rapiendo ac in oblectante operatione defigendo: *desiderium sui*, quatenus oblectantia objecta, dum semel habentur vel degustari incipiunt, amplius et intensius desiderantur. Nihilominus effectus iste delectationi spirituali, tam ordinis naturalis, quam supernaturalis, potiori ratione ac perfectius quam delectationi sensibili, congruit; siquidem spiritualia, ut veritas, Dei cognitio infusa, ejus amor contemplativus, eo ardentius appetuntur, quo abundan-

tius habentur; ast sensibilia fastidium sui tandem ingerunt.

j) Ex his, quæ de amore, desiderio et delectatione exposita manent, facile perspicitur natura *odii*, *fugæ* sive aversionis, qua animus a malo recedit, et *tristitiæ*, quæ ipsis adversantur. Quæ omnes passiones ex amore originem ducunt, etiam illæ, quæ malum respiciunt; «ejusdem enim rationis est, ait D. Thomas, quod ametur aliquid et odiatur ejus contrarium: et sic amor unius rei est causa, quod ejus contrarium odiatur». Omnes itaque passiones concupiscibilis appetitus quasi quædam sunt transformationes amoris, quæ proinde tamquam passio fundamentalis ac præcipua sensibilitatis in ordine affectivo jure haberi potest.

k) Quinimmo etiam ex amore isto, quatenus in homine, ut diximus, superioritatem et elevationem quamdam obtinet ex conjunctione cum ratione et voluntate, passiones aliquæ efflorescunt, quæ in brutis non inveniuntur: ut *avaritia*, quæ est amor sive appetitio divitiarum; *ambitio*, qua amatur et quæritur æstimatio aut honor; ex qua enascuntur *jactantia* vel ostentatio, si ipsi conjungatur desiderium manifestandi præstantiam super alios; *arrogantia*, si id fiat cum contemptu aliorum, quos præcellimus; *vanitas*, si id fiat propriarum perfectionum prædicatione et exaltatione, sed absque aliorum contemptu. Porro motus harum sicut et cæterarum passionum, quamvis ex seipsis naturales sint ac ex subjecti temperamento plurimum pendeant, per rationem et voluntatem intendi, remitti et moderari queunt; ac proinde ex se, et quatenus ab appetitu sensitivo oriuntur, sunt indifferentes moraliter; moralitatem tamen induunt, quatenus rationi et voluntati subjiciuntur.

§ III

De passionibus irascibilis appetitus.

Passiones irascibilis appetitus, non secus ac concupiscibilis, bonum et malum sensu et imaginatione apprehensum

respiciunt; sed, ut dixi, sub ratione *ardui*, seu quatenus difficile adipisci vel vitari possunt. Sic

a) *Spes*, quæ, ut a *spe* voluntatis secerneretur, fortasse melius *fiducia* diceretur, describi potest: *passio, qua animus erigitur ad bonum futurum arduum adipiscendum*. Distinguitur a desiderio, quia hoc bonum absens seu futurum non respicit præcise prout arduum et difficilis assecutionis; a gaudio, quod non futurum, sed præsens bonum respicit; a desperatione, quæ altera est irascibilis passio, quia hæc refertur ad bonum apprehensum, non solum ut difficile, sed ut adeptu impossibile.

b) Præcipuæ spei seu *fiduciæ* causæ sunt: *experientia*, qua prænovimus, tale bonum adipisci posse hac vel illa ratione, his aut illis mediis; *cordis calor* et vitalitas, quibus animus erigitur ad difficultates superandas; *conscientia virium*, sive internarum, ut prudentia, scientia, sive externarum, ut divitiæ, amici, etc.: *inconsideratio* etiam fiduciam fovet, quatenus pericula et difficultates non satis nec mature perpenduntur, ex quo originem ducit, quod senes, infirmi, melancholici, minorem præ se ferunt fiduciam in agendis; at e contra, juvenes, sani et ebrii fiducialiter ut plurimum operantur.

c) *Effectus* spei annumerari possunt: *delectatio*, quatenus sperati boni possessionem prægustamus; *energia* in operando, nam difficultas ipsa objecti ejus æstimationem quoad nos auget et attentionem alius defigit, dum media aut investigantur aut ad praxim reducuntur pro bono arduo adipiscendo; *amor*, vel personarum, a quibus bonum expectamus, vel rerum, quæ nos ad ejusdem consecutionem ferre valent.

d) *Audacia*, quæ etiam *animositas* dici posset, est *passio, qua animus ad malum grave et magnum superandum insurgit*. Dicitur *ad malum grave et magnum*, quia levia seu minora mala, prout talia, potius contemptum quam audaciam excitant.

e) Præcipua audaciæ causa est spes seu fiducia; quando-